ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՏՕՆԸ

ԶՈՅԳ ՅՈԲԵԼԵԱՆՆԵՐԸ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՄԷՋ

Մուշ 2 յուլիսի

Կարնոյ Ե. Միութեան որոշման համաձայն, Զոյգ յոբելեաններու տօնին մասնակցելու համար, մենք շաբաթ՝ առաջ ճամբայ ելանք դէպի պատմական Տարօն, Կարնոյ ազգ. վարժարաններու ընդհ. տեսուչ պ. Ռոստոմեանի ղեկավարութեամբ։ Չորրորդ օրուան երեկոյեան ժամը 10-ին հասանք Ս. Կարապետ։ Խումբը դիմաւորելու եկան պ. պ. Վռամեան և տօքթ. Փաստրըմաճեան (Նախկին օսմ. երեսփոխաններ). տօքթ. Պօնափարտեան, գերապատիւ Վարդան վարդապետ և ուրիշ 30—40-ի չափ անձինք։

Ընդհանուր խանդավառութեամբ և երգեր երգելով մտանք վանք, ուր 3000 մարդոց բազմութիւն մը կ'եռար։ Իսկոյն վեր յուշեցի պատմական վահեվահեան Աստուածներու վայրը, երբ Հայաստանի ամեն կողմերէն, այլազան տարազով ու գաւառաբարբառներով, մարդիկ կուգային երկրպագելու «Ոսկիածին» դիցուհուն։

Ամեն գաւառ՝ հոս իր տարազն ու տեղը ունի. Թմբուկներու տարափ մը իր խլացուցիչ աղմուկով ամեն ինչ ենթարկած է խառնաշփոթութեան. գիրար չենք լսեր. միայն կը տեսնենք և միշտ կորսուելու վախ ունինք։

Հոս՝ Սասունցիներու առոյգ երիտասարդներն ու կիներն են, որ կը ցատկռտեն, կտրոստան պարով մը. հոն մշեցիներն են, որ դանդաղօրէն կը շորորան. միւս կողմ քրդախօս հայերը քօչարի կը խաղան. այնտեղ՝ գագգին կը ծախեն. ուրիշ անկեան մը մէջ հաց կը թխեն, կ'երակուր կեփեն. ուրիշներ առաւելապէս հաւատացեալները—եկեղեցի կը դիմեն։ Ամեն կողմ շարժում, եռ ու զեռ, ընդհանուր քրքիջ, հռհռոց՝ երգ, պոռչտուքներ։ Կեանքը կը թուի ըլլալ գերազանցապէս հեքիաթային, երևակայութիւնը կսաւառնի բարձր մթնոլորտներու մէջ, այնքան որ առասպելական ու դիւթիչ է տեսարանը։ Ճեղքելով ամբոխը մենք կը յաջողինք մտնել առաջնորդարան, ուր մեզ կըսպասէին Ներսէս եպիսկ. Խալախանեան և Խարբերդի առաջնորդ՝ Պսակ վարդապետ։

Գերազանցօրէն հաճելի գիշեր մը անցուցինք, գիշեր մը, որ կը յիշեցնէ «հազար ու մէկ գիշերներու» դիցական առասպելները. հակառակ մեր յոգնածութեան մենք չուզեցինք քնանալ, և մտիկ ըրինք «Հայաստանի դաշնուն ու զուռնան», որքան կը ներէին մեր ուժերը։ Պարը անընդհատաբար շարունակուեցաւ մինչև լոյս։ Ու հայը այդ խեղճ, կիսաքաղց գոյութիւնը, որ կըտոր մը հացի կարօտը կը քաշէ միշտ ու ծարաւը՝ պուտ մը ազատութեան, մռայլ, սորուկ այդ հայը կսեմ, շարունակեց խաղալ ու ցատկռտել մինչև լոյս, շարունակեց կատարել իր հայրերէն աւանդ մնացած պարը—գինով ու հպարտ, հմայուած, ու վերացած աշխարհի կոպիտ հոգսերէն նա շարունակեց անդադար ոստոստել, քրտնիլ ու խրոխտանալ։

Շաբաթ օր, ժամը ութին սկսաւ յոբելեանական հանդէսը, որ օրուան նշանաբանն էր, նպատակակէտը։ Բոլոր սրտերը կը բաբախէին, բոլոր բերանները կը ժպտէին։ Բազմութիւնը խռնուած՝ կը սպասէր։ Կարնոյ երգեցիկ խումբը քայլերգով մը ներս մտաւ ու իրեն յատկացուած տեղը կեցաւ։ Յետոյ բեմ ելաւ Մշոյ առաջնորդ, Խալախանեան սրբազան և քանի մը խօսքով հանդէսին բացումը յայտարարեց։ Խումբը երգեց «դարձեալ փայլեց»-ը. բանախօսները մէկիկ մէկիկ բեմ բարձրացան, վեր հանեցին երկու հսկայ հայերու—ս. Սահակի և ս. Մեսրոպի—կատարած մեծ դերը մեր կեանքի պատմութեան մէջ։ Հոս կը դնենք մէկ երկուքի բանախօսութիւններուն գըլխաւոր կէտերը և քիչ աւելի կանգ կառնենք պ. Վռամեանի և Ռոստոմի բանախօսութեանց վրայ։

Առաջին բանախօսը—պ. Յակոբ Տ. Զաքարեան, որ Մշոյ յոբելեանական յանձնաժողովի անդամներէն էր—կանգ առաւ այն ծառայութեան վրայ, զոր կատարեցին ս. Մեսրոպն ու Սահակը։ Իսկ Պսակ վարդապետ, անուշ ու բանաստեղծական լեզուով մը գովեց Տարօնը, որ եղած է միշտ հայութեան սիրտը — «Տարօնցիներ, այս պատիւը նախ Ձեզ ու ապա ամբողջ հայութեան կը պատկանի։ Տարօնցիներ, տուէք մեզ նոր — Մեսրոպներ, դուք որ Ձեր մէջ ծնուցիք ու սնուցիք հոյակապ գլուխներ, Վարդան ու Մուշեղ, Հրայրն ու Գէորգ, դուք, որ Ձեր յեղափոխական զաւակներով, աղը կը կազմէք տառապած հայութեան, Տարօնցիներ, պատիւ Ձեզ։ Տուէք մեզ նոր զաւակներ, որ Մեծն Սահակի պէս «մահկանացու են թէև,» բայց «անմահ թողուն իրենց յիշատակը։»

Թուրքերէն լեզուով ճառ մը կարդաց պ. Գէորգ Մարզպետունի—որ նոյնպէս յոբելեանական յանձնաժողովի անդամներէն էր։

Ամեն անգամ, որ բանախօսութիւնները վերջանային, խումբը կը երգեր յեղափոխական - ռազմական երգեր, համաձայն ժողովրդի յեղափոխական տրամադրութեան, չէ՞ որ այս հանդէսը ինքնին մի յեղափոխական—խաղաղ յեղափոխական քայլմըն էր դէպի ապագան, չէ՞ որ նա կը բղխէր մեր ամենամեծ յեղափոխական—պատմական երկու դէմքերէն։

Ծափերու մէջ բեմ բարձրացաւ պ. Ա. Վռամեան, որ եղած է Տաճկահայերու նշանաւոր գործիչներէն մին։ Ահաւասիկ իր բանախօսութիւնը համառօտ գծերով։

«Ես պահ մը կերևակայեմ զիս 1600 տարի առաջ, երբ մեր հին աստուածները կը թագաւորէին, երբ կար Վահագնը, Աստղիկը և ուրիշներ։ Եկան նոր աստուածները, յաջորդեցին հներուն ու դէպի իրենք քաշեցին այն ժողովուրդը, որ հներուն կը երկրպագէր և ուխտի կուգար։

«Եղբայրներ ու քոյրեր,

«Այսօրուան տօնը, տօնն է անոնց, որոնք 1500 տարի առաջ Ձեր հողէն ծնան։ Մեսրոպը, որ այնքան տարիներէ իվեր կապրի մեր սրտերուն մէջ, գուցէ հոս է, գուցէ իր հոգին կը սաւառնի մեր գլխուն վերև. մենք կերթանք, դարերը կանցնին, բայց նա միշտ հոս է, միշտ կապրի։

«Գրերու գիւտը եղբայրութեան գիւտն է, նայեցէք սա քրդախօս հայերուն, որոնք եկեր են հոս իրենց եղբայրները տեսնելու. և որոնք Մեսրոպի գրերուն շնորհիւ միայն պիտի կրնան ապրել մեր եղբայրութիւնը…

«Եղբայրներ, որ ինձ կը հասկնանք, քոյրեր, որ ինձ չէք հասկնար, եթէ առաջ. Անահիտն ու Վահագնը ձեզ կը քաշէին հոս, այսօր գրերու տօնն է, որ կը բերէ ձեզ յիշեցնելու թէ որքան մեծ մարդ էր նա, և ո՜րքան ետ մնացած ենք մենք։

«Այս ժողովուրդը պիտի ապրի, պէտք է որ ապրի, ապրի՝ կռուելու համար բռնութեան դէմ, տգիտութեան դէմ, չարիքին ու հիւանդութեան դէմ։ Աստուած մարդս ստեղծած է «ըստ պատկերի իւրում»։ Ո՛չ իբրև ստրուկ, ո՛չ մեզի ու ձեզի պէս, այլ իբրև մարդ, առողջ, հզօր ու լաւ։

«Գիրը անոր համար է, որ գիտնանք չարն ու բարին. այն ազգեր, որոնք գիր ունին—հարուստ, ուսեալ, զօրաւոր են։ Իսկ չունեցողները կամ կորսուած են կամ կորսուելու դատապարտուած են։

«Ամենամեծ տօնն է այս—գրի տօնը, ազգերու փրկութեան տօնը, գրին՝ որուն դէմ ոչ թնդանօթը կարող է կանգնել, ո՛չ սուրը։ Գրով մենք պիտի ճանչնանք մեր բարեկամն ու թշնամին։

«Խաչը դևերը հալածեց, գիրը պիտի հալածէ բռնութիւնը։ Նոր Մեսրոպներ պէտք են, գաղափարի խունկը բերելու այս նոր տաճարին, լուսոյ տաճարին առաջ ծխելու համար, բռնութիւնը հալածելու և նոր աստուածներու տաճարը ամրապնդելու համար։ «Եղբայրներ, աշխարհը ուժովինն է, գիտակից ու բարոյական ուժովին, որ գիտէ քալել լեռներէն, անապատներէն, ձեռքին կողմնացոյցն ու զէնքը բռնած։

«Երթանք այդ ճամբայէն, եղբայրներ, կողմնացոյցն ու սուրը մեր ձեռքին. երթանք երախտագիտութեամբ լիցուն, այո՛, երախտագիտութեամբ։ Երախտագէտ ժողովուրդը չի մեռնիր, մենք դեռ պէտք ունինք Մեսրոպներուն ու անոնց երախտապարտ ըլլալուն, մեր ճանապարհը չմոռնալու համար։

«Երբ Լուսաւորիչը Քրիստոնէութիւնը կը բերէր, ան խաչի նշան մ'ունէր, որով դևեր կը հալածէր, ճամբայ կը բանար։ Մենք ալ ունինք մեր խաչի նշանը, բանանք ճամբան, տգէտները չեն, որ պիտի անսայթաք ընթանան. քալելու համար գիտակից ըլլալու պէտք ունինք. մարդ ըլլալու համար կռուիլ գիտենալու ենք. իսկ կռուելու համար պէտք է կազմակերպուինք։ Մենք տակաւին ոչխարի հօտ մըն ենք, անկազմակերպ հօտ մը. 10,000 ոչխարնոց հօտ մը առանց շան պահպանութեան ոչինչ է, վա՜յ այն ազգին, որ շուներու պաշտպանութեան պէտք ունի. 5 գայլ կարող են դիւրութեամբ պատառել ամբողջ հօտը։

«Մեր զօրութիւնը մեր՝ իբրև ազգ կազմակերպուելուն մէջ է. իրար օգնելու, սուր ու գրիչ գործածելուն մէջ է. նա, որ մէկ ձեռքը սուր, միւս ձեռքը գրիչ ունի, չի մեռնիր։

Խաչին հետ խելք պէտք է, սուրին հետ՝ գրիչ. առանց մէկին, ոչինչ է միւսը. տգէտը չի կրնար պաշտպանուիլ, անուսը կը մեռնի։

«Երբ գրիչ կըսեմ, դուք չհասկնաք Ամերիկայէն վերադարձող մարդոց գրպանին մէջ եղող ոսկիէ գրիչը. ո՛չ, այլ այն գրիչը, զոր մեզի տուաւ Ս. Մեսրոպը։

«Կաղ դևը փախաւ ոչ թէ այն ժամանակ, երբ Ս. Լուսաւորիչը եկաւ, այլ այն ժամանակ, երբ Ս. Մեսրոպ գրերը գտաւ. հո՛ս մի՛ փնտռէք կաղ դևը, ան փախած է. սակայն կան դեռ 2 ոտանի կաղ դևեր, որոնք երկիրը կորստեան կը մատնեն. Մեսրոպի գրիչը պէտք է զանոնք փախցնելու համար. տգէտներ են անոնք, իրենց ամբողջ յանցանքը գրիչ չունենալուն մէջը կը կայանայ։

«Հայեր, ձեր փրկութիւնը նախ գըրչի, յետոյ սուրի մէջ է. սուր կըսեմ ոչ թէ վախով, փսփսալով, այլ հոս, կառավարական պաշտօնեաններու ներկայութեանը։ Ո՛վ ինքզինք պաշտպանելու անկարող է, չի կրնար ապրիլ, կը մեռնի. բոլոր մեծ պետութիւնները կապրեն իրենց գրիչով ու սուրով։

«Ուսո՛ւմ առէք, սուր առէք»։

Որոտընդոստ ծափերու մէջ բեմէն իջաւ։ Ջութակահարները (կարնեցի 2 երիտասարդներ), նուագեցին մարշ մը, որմէ վերջ խօսք առաւ Տօքթ. Պօնափարթեան, որ դրուատիքը ըրաւ սուրին ու միայն սուրին, տուաւ առաջնութիւնը անոր։ Վերջին բանախօսն էր պ. Ռոստոմեան, որու իւրաքանչիւր բառը կշռուած, չափուած ու տրամաբանուած ձևով դուրս կուգար։

«Մենք յոյս ունէինք, հայրենակիցներ, այս հանդէսը տօնել միւս հատուածներու մէջ ապրող մեր եղբայրներուն հետ, որոնք նոյնքան բաժին ունին այս համազգային տօնին մէջ, որքան մենք։ Այս բացակայութիւնը ցոյց կուտայ, որ դեռ մենք թերի, անկազմակերպ ազգ մըն ենք։ Քաղաքական դժբախտ պարագաները մեզ անջատեր են իրարմէ. մէկ մասը Ռուսաստան, միւսը՝ Պարսկաստան, ուրիշ մը՝ Ամերիկա,— աշխարհի ամէն կողմ, ուր շունչ մը կայ, ուր մարդկութիւն կայ։

«Պարզ,զուարճութեան, խնճոյքի տօն մը չէ այս. այլ տօն մը, որ դարերէ ի վեր գոյութիւն ունեցեր է և որուն նըպատակն է եղեր բերել, ամփոփել հոս հայութեան այս օրրանին ու սրտին մէջ ազգի զաւակները—զանոնք եղբայրացնելու, անոնց քաղաքական ու ազգային հայեացքները մէկտեղելու համար։

«Եթէ 5 տարուան Սահմանադրական ռէժիմը չտուաւ շօշափելի արդիւնքներ, բայց գոնէ հնարաւորութիւն տուաւ, վերանորոգելու մեր պապերու տօնը, հայկական ոլիմպիական խաղերու հսկայ տօնը։

«Դուք գիտէք, որ մեր Նախարարական բարձր տոհմերը այստեղ կուգային մրցելու, իրենց ոյժն ու քաջութիւնը ցուցադրելու, զիրար ճանչնալու համար.—սա անհրաժեշտ էր մեզ պէս ազգի մը համար, որ ունի աշխարհագրական. ինքնուրոյն կազմութիւն։ Մենք այժմ զիրար չենք ճանչնար. այսուհետև է որ հնարաւորութիւն պիտի ունենանք զիրար ճանչնալու. եթէ դուք, խարզանցիներ կամ սլիվանցիներ, չըհասկցաք նախորդ բանախօսի լեզուն, առաւել չպիտի հասկնաք իմ լեզուն, որ դժբախտաբար տարբեր է առաջինէն (ծ. խմ., պ. Ռոստոմեանը ռուսահայ է)։ Այս տօնը թո՛ղ ըլլայ եղբայրութեան և ծանօթութեան տօնը. մենք յոյս ունի՛նք, որ կարճ ժամանակ վերջ, հոս առիթը պիտի ունենանք տօնելու հին հեթանոսական խաղերը,—կատարելու հայկական մեծ ոլիմպիականը։»

Ժամանակի սղութեան պատճառաւ բանախօսը շատ չխօսեցաւ և հանդէսը փակուեցաւ ժամը 11-ին (ըստ թիւրքաց)։

(Կը շարունակուի)

Ա. Ջնդի

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՏՕՆԸ

(Շարունակութիւն)

Նոյն երեկոյեան, ներկայացուեցաւ Շիլլէրի «Աւազակները» ի նպաստ Տարօնոյ Մամուլին։ Հակառակ իր բազմաթիւ թերութիւններուն, խաղը անցաւ բաւարար։ Սակայն թող թոյլ տրուի մեզ ըսելու, որ այդ պիէսը ամէն մասամբ չէր պատշաճեր օրուան տօնախմբութեան։ Բացի այդ, Մշոյ Թատերական յանձնախումբը պէտք է գիտնայ, որ Շիլլէրի «Աւազակները» ներկայացնելը համեստութեան դէմ է և ծիծաղելի. կարող են Մշոյ մէջ լինել բեմական ոյժեր, ատոր համար ըսելիք չունինք, բայց անհնարին է այդ պիէսը ներկայացնել հոն, առանց սպաննելու անոր թէ բովանդակութիւնը և թէ բեմական տէքօրասիօնը։

Յոբելեանական Յանձնաժողովը, ի նպաստ Մամուլին ուխտաւորներուն ծախեց նաև նուիրատոմսեր, որոնց վրայ գծուած էին Ս. Սահակի և Մեսրոպի պատկերները։ Հասոյթը հազիւ 25 լիրայի կը հասնի, գումար մը, որ շատ խղճուկ է, ի հարկէ, համեմատած պէտքին և օրուան բազմութեան։

Հետևեալ օրը, երեկոյեան Յոբելեանական Յանձնաժողովը բացօդեայ սեղան մը սարքած էր ի պատիւ Կարնոյ խմբին և զանազան կողմերէ եկած մտաւորականներուն։ Սեղանին կը մասնակցէր նաև տեղւոյն միւթէսարըֆի փոխանորդը, որ թէև ուխտի եկած էր կըսուի, բայց իսկապէս լրտեսելու իրևոյթ ունէր։ Սեղանը անցաւ խիստ զուարթ, երգուեցան քառաձայն երգեր և մեներգներ։ Աշակերտները պարեցին։ Հետևեալ օրը բազմութիւնը սկսաւ քաշուիլ, ինչպէս տեղատուութեան ենթարկուած ովկիանոս մը, որու ափերը կը սկսին 6 ժամ 13 ր. շարունակ նոր ցամաք ընդունիլ ծովէն։

Նոյն օրն ևեթ շնորհաւորական հեռագիրներ հասան «Ազատամարտի» խմբագրութենէն, և խումբ մը մտաւորականներէ, որոնք իրենց «եղբայրական ողջոյն կ'ուղարկէին հեռուէն մեծ տօնին ու կը մասնակցէին» մեր զգացումներուն։ Յոբելեանական յանձնաժողովն ու միւս մասնակցողները նոյն զգացումով պատասխանեցին «Ազատամարտին»։

«Ազատամարտին» ու իրեններէն զատ, տաճկահայ մամուլը մնաց անտարբեր ու անզգայ, հանդէպ այս մեծ ազգային տօնին ու անգամ մ'ևս ցոյց տուաւ իր փտած, թմրած ու անպէտքացած ճղճիմ գոյութիւնը, որ մեռնելու վրայ է արդէն։ Ճակատագրականօրէն, կարծէք, դաշնակցականներուն ինկած է ձեռնամուխ ըլլալ մեր ազգ. բոլոր գործերուն, ձգում տալ անոնց, շարժեցնել հայկական հսկայ ճահիճը, ու փոխարէն... փշեայ պսակներ ընդունիլ միայն։ Ո՞ւր է «պատուական» «Բիւզանդիոնը»... չէ՞ որ մէթալիքի խնդիր կայ մէջը... կը լսէ՞ք, հեռագիր մը տալու չափ մէթալիքի խնդիր...։

Նոյն օրն ևեթ, հեռագիր ստացանք «Յառաջէն», որ կը յայտնէր թէ «Հորիզոն»-ականները եկած էին Կարին և շուտով ճամբայ պիտի ելնէին դէպի Ս. Կարապետ։ Ափսո՜ս որ ուշացած են և պիտի չկրնան մասնակցիլ մեր զգացած ուրախութեան... յամենայն դէպս... լաւ է ուշ, քան երբէք։

Ա. Ջիղի